

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW**Türkiye’de Siyasal Güven:
Liderler, Kurumlar, Süreçler ***

Güven, hem ontolojik olarak insana hem de toplumsallaşmayla edinilen tecrübi bilgiye aittir. Doğum ile başlayıp ölüme kadar süren bireysel ve toplumsal yaşantıda güvenin hayati bir yer tuttuğu söylenmelidir. İçerisine doğduğumuz aileye, toplumsallaştığımız çevreye güveniriz. Bu güven durumu kimi zaman deneysel kimi zaman deney öncesi bir mahiyet arz etmektedir. İçgüdüsel olarak gerek korku gerek mutluluk gibi duygu durumları insani var oluşumuza ilişiktir. Özellikle korku ve güvenin birbiriyle kopmaz bir ilişki içerisinde olduğunu kaydetmek gerekmektedir. Korku, doğuştan gelen bir yeti olduğu gibi, sosyo-kültürel, din vb. takviyelerle yaşantının hemen her katmanında, farklı tarz ve üsluplarda varlığını devam ettirmektedir. Dini korkular, siyasal korkular, ekonomik korkular... Bu gibi korku türleri ve tarzlarının, tecrübi bilgiyle sabit olduğu ya da dönem dönem içerik değiştirdiği söylenebilir. Korku tür ve içeriklerinin değişmesi, güven duygusunun da bu tarz ve içeriklere set çekecek keyfiyette olmasını gerektirmektedir. Güven duygusu böylece toplumun “normaller”in dışına çıkmasını önlemektedir. Özellikle siyasal toplumsallaşma gibi, toplumu normalleştirici bir alanda, güven duygusunun önemi merkezi olmaktadır.

Türkiye’de Siyasal Güven adlı çalışmaya imza atan Can da siyaset kurumunu güven ve korku sarkacında ele almaktadır. Can’a göre güven duygusu, toplumsal ilişkilerin temelinde bulunan önemli bir rezervdir. Gündelik yaşantımızda, hayatın büyük dönemeçlerinde, zor zamanlarda ve daha birçok olağan-olağanüstü durumlarda güven, sosyal ilişkileri düzenleyen temel belirleyici bir güç haline gelebilmektedir. Yazara göre, aslında insan, eylemlerini gerçekleştirmeden evvel diğer insan ya da varlıklarla farkında olmasa da, yazılı olmayan bir “güven sözleşmesi”ne onay vermektedir. Can’ın bu ifadesi, insan toplumsallığını mümkün kılacak siyasal zeminin “sözleşme” temelli olduğuna dair kadim bir tartışmayı akla getirmektedir. Özellikle Hobbes ve Rousseau’nun başını çektiği

* **Künye:** Can, İ. (2015) Türkiye’de Siyasal Güven: Liderler Kurumlar Süreçler, İstanbul: Açılım Kitap.

“sözleşme” önemlidir. Bir arada yaşamının asgari güven seviyesini yakalama adına girilen bu sözleşme, toplumu okuma adına bir açılım sunmaktadır. Toplumsal yaşamın belki de temelini atacak olan sözleşme, toplumdaki güvenin; sosyo- kültürel, dini, siyasal hemen her alanındaki birlikteliği mümkün kılacak bir tutkal olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla güven kavramı, kendisi üzerine uzun uzadıya düşünmeyi bizlerden talep etmektedir. Can’ın, Açılım Yayınlarından çıkan eserini, bu talebe bir katkı olarak okumak mümkündür.

Eser, İslam Can’ın “Liderler, Kurumlar ve Süreçler Bakımından Türkiye’de Siyasal Güven: Sosyolojik Nicel Bir Araştırma” adlı doktora tezinden oluşmaktadır. Eserde, Türkiye’nin siyasal sisteminin temel dinamikleri olan siyasi liderler, kurumlar ve süreçler bağlamında bir siyasal güven betimlemesi yapılmaktadır. Eser, siyasal güveni; genelde siyasi lidere özelde ise liderin ülke sorunlarına yaklaşımına, ürettiği politikalara, siyasi düşüncesine, kişilik özelliklerine ve karizmasına göre konumlandırmaktadır. Yine eser, siyasal güveni; kurum ve süreç noktalarında, devlet ve hükümet kurumlarına, hükümetin ekonomi politikaları ile siyasal toplumun demokratikleşme süreçlerine yönelik vatandaşın tutum, inanç ve beklentileri ekseninde tanımlamaktadır.

Kitap, Türkiye sosyolojisi için yeni sayılabilecek bir kavram olan siyasal güveni; siyasi liderler, kurumlar ve siyasal süreçler bağlamında tanımlamaya, tasvir etmeye ve konumlandırmaya çalışmaktadır. Bu yordam üzere hareket eden kitap, dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünü yukarıda da kısmen değindiğimiz “güven” konusu oluşturmaktadır. Ne yazık ki Türkiye’de güven konusunda, geniş bir literatürün olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Fukuyama’nın “Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması”, Ferda Erdem’in “Sosyal Bilimlerde Güven” adlı edisyon çalışması ile Erhan Tecim’in (2011) “Sosyal Güven: Sosyal Sermaye ve Dindarlık Çalışması” ve bunun yanı sıra güven konusuyla ilgili kaleme alınan bazı makaleleri zikretmek mümkünse de bu konuda daha fazla çalışmanın yapılmasının gerektiği söylenmelidir. Bu bakımdan ilk bölümde, isabetli bir biçimde, salt güven konusu tartışmaya açılmaktadır.

Güven tanımının, güvenin hangi koşullarda tesis edildiğinin, günümüz dünyasında hemen her toplumun karşı karşıya kaldığı güven erozyonunun nedenlerinin ve modern dönemde bir sosyal sermaye değeri olarak görülen güvenin inşa edici-bütünleştirici

rollerinin ele alındığı ilk bölümde, güven çeşitlerine ve güvenin sosyal sermayeyle olan ayrılmaz birlikteliğine değinilmektedir. Ayrıca güven çalışmalarında üzerinde durulan bazı kavramların, güven epistemolojisindeki bağlamlarına yer verilmektedir. Yanı sıra, güven çalışmalarında sıkça referans gösterilen Niklas Luhmann'ın güven (trust), emin olmak (confidence) ve tanıdık-bildik olma (familiar) kavramları arasında yaptığı ayrımlar ile “güvensizlik”, risk, korku kavramları da, güvenin epistemolojisini çözümlenmede değinilen önemli kavramlar arasında yer almaktadır. Birinci bölümün son başlığı, toplumun güven düzeyini ölçtüğünü iddia eden çalışmalara yönelik önemli tespitlerin yer aldığı bir eleştiri niteliği taşımaktadır. Bu kısımda bir toplumda güven seviyesinin sadece “sosyal güven” üzerinden ölçülmesinin doğru bir yöntem olmadığına dikkat çeken Can, nispeten homojen denebilecek ülkelerle Türkiye'nin haksız bir mukayeseye tabi tutulduğu notunu düşmektedir. Burada, homojen toplumlarda güven düzeyinin yüksek çıkmasının, dünya ölçeğinde bir “algı yanıltması”na neden olduğu vurgulanmaktadır.

Eserin ikinci bölümü siyasal güven konusunun onto-epistemik inşasına ayrılmaktadır. Esere göre, literatürde siyasal güvene ilişkin birçok tanımın bulunması ve ortak bir tanımın geliştirilememesi, siyasal güven tanımları içerisinde özgün bir tanımın çıkartılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Siyasal güvene dair mevcut tanımlara yer verilen bu bölüm, güven literatüründe daha fazla çalışmanın yapıldığı sosyal güven ile siyasal güven ilişkisini ele almaktadır. 1960'lı yıllardan itibaren yapılan çalışmalarla yabancı literatürde geniş bir hacme ulaşan siyasal güven literatürünün, Türkiye'de sosyoloji ve kısmen siyaset bilimi alanlarında bilinmiyor olması, siyasal güven literatürüne yönelik bir farkındalık oluşturmayı da elzem kılmaktadır. Dolayısıyla uluslararası literatürde siyasal güven üzerine yapılan çalışmaların ilgi alanını oluşturan konulara yer verilmesinin, Türkiye'de sosyoloji, siyaset bilimi ve diğer disiplinlerin çalışma alanlarına yönelik katkı sağlayacağı dile getirilmektedir. Bu bölümde ayrıca siyasal güven teorilerine yer verilmektedir.

Bireyde siyasal güvenin veya güvensizliğin oluşumunun insan yaşamının ilk dönemlerinde şekillenmeye başladığını iddia eden “sosyo-kültürel yaklaşım” ile güvenin tümüyle bireyin sosyo-kültürel gelişimine bağlı olmadığını, hükümetin ve kurumlarının ürettiği politikaların vatandaşın beklentilerini karşılayıp karşılamadığına bağlı olarak siyasal güvenin belirlendiğini öne süren “kurumsal yaklaşım”ın savları, ikinci bölümde detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Akabinde siyasi lider, siyasi kurumlar ve süreçlerin

siyasal güvenin onto-epistemik inşasını ne şekilde gerçekleştirdiği, her bir faktör üzerinde ayrı ayrı durularak temellendirilmektedir. Siyasal güven düzeyinin erozyona uğraması anlamına gelen “siyasal güvensizlik” kavramıyla Can, güvensizliğe neden olan yozlaşma, skandallar, ekonomik eşitsizlikler ve terörden oluşan temel parametrelerin, siyasal güven düzeyine yönelik olumsuz etkilerini, dünya ve Türkiye siyasetinden örnekler vererek açıklamaktadır.

Eserin üçüncü bölümünde, ikinci bölümde temellendirilen siyasi lider, kurumlar ve süreçler bakımından Türkiye'nin siyasal güveni ele alınmaktadır. Türk siyasi kültüründe liderin önemli bir yeri olduğunun vurgulandığı bu bölümde, siyasi liderin bir sosyal sermaye değeri taşıdığı üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte güven duyulan liderde bulunması beklenen kişilik özelliklerinin, karizmayı ve sosyal sermaye değerini beslediği dile getirilmektedir. Siyasal güvenin ikinci dayanağını oluşturan “kurumlar”, bu bölümde ele alınan bir diğer faktör olmaktadır. Genel olarak kurumsal yaklaşım temelinde değerlendirilen kurumlara güven konusu, hükümetin ve hükümet kurumlarının ürettiği politikaların, vatandaşın beklentilerini karşılayıp karşılamama durumuna göre şekillenmektedir. Böylelikle güven düzeyi yüksek olan kurumların, vatandaşın beklentilerini karşıladığı kabul edilmektedir. Bu bölümde yer verilen bir diğer siyasal güven faktörünü ise, “süreçler” oluşturmaktadır. Temelde demokratikleşme ve ekonomik gelişim süreçleri üzerinden değerlendirilen süreçler konusu, güncel siyasi konuların da dâhil edilmesiyle farklı bir boyut kazanmaktadır. Buna göre Cumhuriyet’ten bu yana süregelen demokratikleşme sürecinin kısa bir değerlendirilmesi yapılmakta, sonrasında ise bugünlerde Türkiye'nin gündemini yoğun biçimde meşgul eden demokratik açılım politikaları, çözüm süreci ve din-inanç özgürlükleri bağlamında demokratikleşme çabalarının yönü tayin edilmeye çalışılmaktadır. Aynı zamanda, süreçler içerisinde yer alan ekonomik gelişim süreci, ekonomi faktörünün siyasetin mekanizmalarını dönüştürebilme potansiyeli bağlamında ele alınarak üçüncü bölüme dâhil edilmektedir.

Dördüncü ve son bölüm ise, temelde iki kısımdan meydana gelmektedir. İlk kısım, araştırmanın amacı, kapsamı, sınırlılıkları, örnekleme, anket formunun özellikleri ve araştırmada kullanılan istatistikî tekniklerden oluşan metodolojiyi, ikincisi ise saha çalışmasından elde edilen verilerin analizlerini oluşturmaktadır. Analiz bölümünde öncelikle Türkiye’de siyasal güvenin üç temel faktöründen biri olan siyasi lidere yönelik sorular bulunmaktadır.

Siyasi lidere güven duymada liderin hangi kişilik özelliklerinin önemsendiği, güvenilir bir liderin ülke sorunlarına ne şekilde yaklaşması gerektiği, siyasi parti seçmeninin, liderini ne ölçüde güvenilir bulduğu ve Türkiye siyasi tarihine damgasını vurmuş siyasi liderlerin doğrudan ismi verilerek bu liderlere ne düzeyde güven duyulduğuna dair sorular yer almaktadır. Siyasal güvenin bir diğer faktörü olan kurumlara güveni ölçmek için iki ayrı soru düzenlenmiştir. İlkinde Cumhurbaşkanlığı, TBMM, Ordu başta olmak üzere STK, dini cemaatler ve üniversitelere kadar birçok siyasi kurumun doğrudan ismi verilerek bu kurumlara ne düzeyde güvenildiği sorulmaktadır. İkincisinde ise; siyasi parti, televizyon kanalları ve gazete isimleri doğrudan verilerek, bu kuruluşlara hangi düzeyde güven duyulduğu irdelenmektedir.

Siyasal güvenin üçüncü faktörü olan süreçlere güven düzeyi ise, demokratikleşme sürecine güven ve ekonomik süreçlere güven başlığında iki ayrı soru olarak ölçülmeye çalışılmaktadır. Ayrıca toplumda siyasal güvensizliğin oluşmasında önemli bir belirleyici unsur olduğu düşünülen ve sosyo-kültürel yaklaşımın savlarına göre yaşamın ilk dönemlerinden itibaren oluşmaya başlayan “korkular” da, saha çalışmasında yer almış önemli bir soru olarak kendisini göstermektedir. “Türkiye’nin bölünmesi veya parçalanması” gibi ifadeler sosyo-kültürel yaklaşıma uygun olarak hazırlanmışken, “Çözüm Süreci”, “Ekonomik Kriz” gibi ifadeler de, vatandaşın hükümet politikalarına endeksli beklentilerini yansıtan kurumsal yaklaşımın iddiasına göre hazırlanmıştır. 15 Temmuz darbe kalkışmasını tecrübe ettiğimiz şu günlerde, özellikle liderlere, kurumlara ve süreçlere yaklaşımdaki paradigmatik değişimin fikri kazısını yapmak için böylesi eserlere dönüp tekrar tekrar bakmak bir ihtiyaç halini almaktadır. Eser, her okuyucunun eleştirisine açık olmakla beraber, ciddi bir mesai almış olması bakımından ayrıca takdiri hak etmektedir.

Ejder ULUTAŞ

(Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Sosyoloji Bölümü, ejder_ulutas@hotmail.com)